

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

Муқимий номидаги Қўқон Давлат педагогика институти

Барча педагогик таълим ("Бакалавр")

йўналишлари учун.

**"ПЕДАГОГИКА ФАНИНИНГ МАВЗУСИ, БАХСИ ВА УНИНГ
ШАХС ҲАЁТИДАГИ ЎРНИ"**

Қўқон 2003 йил

Тузувчилар: Юсупов М.М.
- Умумий педагогика кафедраси
укитувчи.

Педагогика фанининг мавзуси, баҳси ва унинг шахс ҳаётидаги ўрни

Р Е Ж А :

1. Педагогиканинг фан сифатида шаклланиши, иқтисодий ҳаётнинг талаби эканлиги.
2. Урта Осиёдаги дастлабки халқ оғзаки ижодиёти ва унинг инсон камолотидаги хизмати.
3. Педагогика фанининг назарий асосларини яратиш.
4. Педагогика фанининг тадқиқот усуллари.

1. "Педагогика" атамаси "Пайне" - "бола" ва "агогейн" - "етакламок" деган маънони билдирувчи латинча "дайдагогос" сузларидан пайдо бўлиши куйидагича изоҳланади: Эрампдан олдинги III-IV-асрларда қадимги грекияда, кулдорнинг боласини овқатлантирадиган, сайрга олиб боровчи, табиат куйида уйнатувчи тарбиячи кулларни "педагог" деб атаган. У боланинг камолотга етишишига масъул бўлган. Кулдорнинг боласини мактабга етаклаб олиб борган ва олиб келган. Мактабда ишловчи уқитувчиларни "дидискаллар" (дидайко-мен уқитаман) дейишган. Феодализм жамиятига келиб эса ҳар икки қасбдаги кишилар ҳамкорлиги натижасида таълим тарбия билан махсус шугулланувчилар вужудга келган. Уларни чех педагоги Я.А.Каменский таъкидлаганидек, "Педагог" деб номланганлар, ва бу суз ҳозир ҳам таълим тарбия берувчи уқитувчиларга нисбатан қўлланилади.

Педагогика фанининг "Дидактика" - таълим назарияси қисми ҳудди шу қадимий ва латинча "Уқитувчи" номи билан аталиши бежиз эмас.

Педагогика фанининг объекти асосан мактаб уқитувчиларидир, предмети эса уқувчиларга берилаётган таълим тарбия назарияси ва амалиётидир.

Таълим - махсус тайёрланган кишилар раҳбарлигида утқизиладиган, уқувчиларни билим, қуникма ва малакалар билан қуроллантирадиган, билим, қобилиятларини устирадиган, уларни дунёқарашини тарқиб топтирадиган жараёндир.

Агар тарбия бола тугилганидан бошлаб умрининг охиригача оилада, мактабда ва жамоатчилик таъсирида шаклланса, қамол топса, таълим чегараланган (масалан: синф хонаси, лаборатория, кабинетларда) жойида ташкил этилади.

Ижтимоий ҳаёт тажрибасининг қурсатишича, агар инсон уз шахсий манфаатини қузлаб уқиса, урганса, уз устида тинмай шугулланса, у олий маълумот олиши ҳатто олимликка даъвогарлик қилиши мумкин. Лекин ҳақиқий қамолот эгаси бўлиши учун у таълим ва маълумотдан ташқари юқсак инсоний қазилатлар асосида тарбияланган бўлмоғи лозим. Ана шу қазилатлар соҳибига тарбия қурган одам дейилади.

2. Суз санъатининг жуда кадим замонлардан бери давом этиб келаётган икки тури мавжуд:

- 1) Халк огзаки ижоди.
- 2) Ёзма адабиёт.

Халк шоирлари ёки жамоа томонидан яратилиб, огиздан огизга, авлоддан-авлодга утиб келаётган бадиий асарлар халк огзаки ижодиётининг барча жанрларида акс эттирилган тарбия борасидаги карашлар, гоя, урф-одатлар, расм-русумлар, анъаналар йигиндиси тушунилади. Жумладан XIX-XII аср алломаларидан Кайковуснинг "Кобуснома", Юсуф Хос Хожибнинг "Кутадгу билиг", А.Навоийнинг "Махбубул кулуб" асарларида илгор педагогик карашлар тасвирланган. Дунёдаги барча хайрли ишлар, эзгу амаллар негизида, илм маърифат ётади. Илм зиёси туфайли жаҳолат-зулмати ёзилади, фикр равшанлашади. Оламга рушнолик таралади, ҳар бир соғлом фикрли одам дунёнинг борлик ишларидан огоҳ булиши, бунинг учун тинмай билим олиши маърифатга интилиши керак. Узбек шеърятининг буюк даҳоси А.Навоийнинг дидактик мероси, унинг бебаҳо "Хамса" асарида, хикматларида, лирик дурдоналарида уз аксини топади. Халк узи яратган, огиздан-огизга утиб келган латифалари, дostonлари, термалари, ялалари бор. Буларнинг бири "Алпомиш" дostonи. Бу дostonдаги бош қахрамон Алпомиш исмли йигитнинг асл исми Ҳакимбекнинг мардлиги, бакуватлиги, жасурлиги қаби фазилатлари улугланади ва бу билан йигитларни шундай хислатлар эгаси булишига қакиради.

"Бола тарбиясида ота-она билан бир қаторда мактабга боргандан сунг муаллим ҳам жавобгар саналади" дейди А.Навоий. Бунинг учун муаллим узи ҳам яхши тарбия топган булиши керак.

Болалар учун китоб ёзадиган киши гоят уста санъаткор қатта тажрибали педагог, тилнинг заршуноси булмоғи керак.

Қатталар учун ёзилдиган китобда йул қуйилган қатони тузатиш мумкин, лeнқин болалар учун ёзилган китобда қетган қатони тузатиб булмайди, бу қатодан болани огоҳлантирилса қато унинг зeҳнига қуқурроқ урнашиб олади. Сузнинг қуқи бeҳаддир.

3. Урта Осиёда, жумладан Ўзбекистонда педагогика фанига муносиб қисса қушган олимлар етишиб қикқан. Шулардан XIX -асрнинг ярми ва XX асрнинг биринчи ярмида яшаб ижод этган йирик алломалардан бири Исҳоқхон Ибрақдир. У маърифатпарвар шоир, қабардаст тилшунос, тарихшунос олим, илқ Ўзбек матбаачиларидан бири, сайёҳ, қаллиграф, наққош, оташин публист ва илгор педагог. Ибрақнинг асли исми Исҳоқхон, у ижодининг дастлабки йилларидан бошлаб маърифатпарвар шоир, олим сифатида ном қикарди ва қишиларни қамон илмидан, илгор маданиятдан таълим тарбия системасидлан урнақ олишга қакиради. Исҳоқхон Ибрақ узининг бутун ижодида "Лугати ситта-ал-сина" номли лугат тузади. Бу асар педагоглар томонидан очилган "Усули савтия мактаблар" ида дарслик қуланма сифатида фойдаланиб қелинади.

Садриддин Айний хозирги Бухоро вилоятининг Гиждувон ноҳиясига қарашли Соктари кишлогйда камбагал дехкон оиласида дунёга келди. Илк маълумотни эски мактабда, ҳамда Бухоро мадрасаларида олди. С.Айний дунёқарабини шаклланишида урта Осиёда авж олган миллий озодлик ҳаракати катта таъсир қўрғанди. Бу даврда бу меҳнаткаш халқнинг огир аҳолига бирдан-бир сабаб унинг саводсиз, маърифатсиз эканлиги деб туунарди. Шунинг учун ҳам у янгича усулдаги мактаб очиш учун қўп қўч сарфлайди. С.Айний жуда қўп китоблар ўзиб қолдирган. Бу китоблар орасида "Ёшлар тарбияси" педагогика фани учун алоҳида аҳамиятга эгадир. Асарда уша вақтлар учун дрoлзарб бўлган қўпгина педагогик гоялар илгари сурилган. С.Айнийнинг ҳаёти ва ижоди педагогик фаолияти сиб қелаётган авлод учун намунадир.

Таникли узбек педагоги ва олими Абдулла Авлоний 1878 йил 12 июлда Тошкент шахрининг Мерганча махалласида майда хунарманд тукувчи оиласида дунёга келди. У аввал эски мактабда сунг мадрасада таълим олди. XX аср бошларида Ўзбекистоннинг ижтимоий сиёсий ҳаётида ва педагогик фикрлари ривожига А.Авлоний алоҳида урин эгаллади. Бутун фаолияти даврида уз халкига хизмат киладитган комил инсонни етиштириш учун, унинг маънавиятини шакллантиришига эътибор берди. Узбек педагогикаси тарихида Авлоний биринчи марта педагогикага "Педагогия" - "бола тарбиясининг фани" демакдир, деб таъриф берди. Авлорнийнинг педагогик қарашлари ҳозирги кунда ҳам янги инсонни камол топтириш йулида, кишиларни чинакам туйғулар, умуминсоний эзгу гоялар руҳида, виждонийлик руҳида тарбиялаш борасида қимматли тарихий материал сифатида эътиборни узиға жалб қилади. Узбек зиёлиларидан ташқари Гарбий Европада ҳам Ян Амос Каменский, Иоган Генрих, Иоган Гербах, Л.Н.Толстойлар ҳам узларини муносиб ҳиссаларини қушганлар.

4. Хар кандай фан сифатида узининг илмий тадқиқот усулларига эга. Бу усуллар орқали уз мазмунини бойитиб янгилаб боради. Шу маънода педагогиканинг илмий тадқиқот усуллари деганимизда ёш авлодни тарбиялаш, билимли қилиш ва уқитишнинг реал жараёнларига ҳос бўлган икки алоқа ва муносабатларни текшириш, билиш йуллари, услублари ва воситалари мажмуини тушунамиз. Педагогика уқитиш, билим бериш, тарбиялаш жараёнларини ва уларнинг моҳиятини қуйидагича урганиш билишни маъқуллайди.

1) Уларнинг умумий алоқаси, бир бирини такозо этиш ва узаро таъсир жараёнида болларни уқитиш ва тарбиялаш, фан, маданият, ахлоқ ва санъат, таълим ва тарбиянинг каерда амалга оширилишидан катъий назар узвий боғланиши бўлиши;

2) Уларнинг тараккий этиши жараёнида вужудга келадиган уқитиш ва тарбиялаш вазифалари, шакллари, усулларнинг узгариши. амалга оширишнинг мураккаблиги, ҳамма болаларни бир хил андозада уқитиш, тарбиялаш мумкин эмаслиги;

3) Болаларнинг узишида уларни узига хос хусусиятларини хисобга олиш, аклий ва ҳулий фаолият, суз ва иш бирлиги, мезонларига таяниш;

4) Болалар камолотига таъсир этувчи анъана, урф- одатлар улар уртасидаги тафовутларни билиш, аниклаш асосида яхши билан ёмон, эскилик билдан янгилик, жамоа уртасида юз берадиган низомларни хисобга олиш, узаро танкид ва хоказо;

5) Фалсафий категорииялар - ходиса ва мохият, сабаб ва натижа, зарурият ва тасодиф, мазмун ва шакл, имконият ва ҳаққоният, тарихий ва мантикий, умумий ва хусусий кабиларни билиш ва уларни педагогика фани тараккиёти нуктаи назарида талкин кила олиш ва хоказо.

Хозиргача мавжуд ва ишлаб чикилган куйидаги илмий-тадкиотт усулларига таяниб фикр юритса булади: 1) Кузатиш усули; 2) Сухбат усули; 3) Болалар ижродини урганиш усули; 4) Тест, суровномалар усули; 5) Мактаб ҳужжатларини тахлил килиш усули; 6) Эксперимент, тажриба синов усули; 7) Статистика, маълумотларини тахлил килиш усули; 8) Математика - кибернетика усули.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. "Педагогика" атамаси нечанчи асрда вужудга келган?
2. Педагогика фанининг объекти?
3. Урта осиеда педагогика фанига муносиб хисса кушган олимлар.
4. Педагогиканинг илмий тадкикот усуллари.
5. Болалар ижодини урганиш усулига тавсиф беринг.

ТАЯНЧ ИБОРАЛАР

Дидактика, статистика, фалсафий категориялар, илмий тадкикот усуллари.